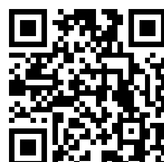

Nederlandse Volksboeken

Berkeley
LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA

[NED]ERLANDSCHE VOLKSBOEKEN XI

De verloren sone.

THANTWERPEN.
By Godtgaf Verhulst/ inde Cammerstraet /inden witten Hasewint. 1 6 5 5.

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ VOORHEEN E. J. BRILL, LEIDEN

HISTORIE VAN DEN VERLOREN SONE

NEDERLANDSCHE VOLKSBOEKEN

OPNIEUW UITGEGEVEN VANWEGE DE
MAATSCHAPPIJ DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE
TE LEIDEN

XI

HISTORIE VAN DEN VERLOREN SONE

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ VOORHEEN E. J. BRILL
LEIDEN — 1908

E HISTORIE VAN DEN ERLOREN SONE

DEN ANTWERPSCHEN DRUK VAN GODTGAF VERHULST
UIT HET JAAR 1655

UITGEGEVEN DOOR

DR. G. J. BOEKENOOGEN

MET ZEVEN AFBEELDINGEN

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ VOORHEEN E. J. BRILL
LEIDEN — 1908

INHOUD

De verloren sone.

THANTWERPEN.
Op Godtgaf Verhulst/ inde Cammerstraet /inden witten Hasewint. 1 6 5 5.

)Ns wort beschreven int H. Evangelie dat op een tijt was een Vader des huysgesins, een machtich man van :de. Welcken machtigen man oft Vader des huysgesins :e sonen hadde, vanden welcken die ionckxste geheeten rt den verloren Sone ende dat met redenen gelijcke ghy dat dese navolghende Historie int langhe hooren sult. Desen .der des huysgesins was een machtich man. Aenghesien dat van oudtheden seer onmachtich was dat hy voortaen de :ghe ende den last zijnder goeden en die sorghe des regi- :nts[1]) van dien niet wel ghedoen en conde, dacht in hem .ven dat hy den gheheelen last ende dat gheheele regiment .n alle zijn tijdelijcke goeden sijnen outsten Sone in handen :llen wilde, ende hem daer af den gheheelen last gheven ilde. Om welcke te volbrenghen hy zijn twee Sonen tot :m gheroepen heeft ende sprack totten oudsten segghende dus:

De outheyt doet my seer vertraghen
Mijn weerde Sone vercoren
Als dat ick niet meer en can ghedraghen
t'Regiment des huys noch daer na gevragen
Daerom wilter wijsheyt in sporen[2])
Om wel te regeren ons goet
Ghy die zijt mijn outste sone soet
Want ick u bevele den last
Ende stelt[3]) altemael in u hant
Daerom wijslijck dat te regeeren past[4])
Dat bidde ick u mijn Sone eerbaer.

D'oudtste Sone.

Nae mijn verstant Vaer

[1] Beheer [2] Zoeken [3] Stel het [4] Geef acht

Regeere ick ons goet inder waerheyt
Met grooter pijnen [1]).

Den Vader.

Gheen goet sonder arbeyt.

D'oudtste Sone.

Sonder arbeyt gheen goedt voorwaer
Maer t'verdriet my in't herte adere [2])
Dat mijn Broeder daer
Al verdoet, verstadijt Vadere.

Den verloren Sone.

Seght my valsch verradere
Waer dede ick oyt overdaet
Seght arch [3]) slangen s'daghe [4]) quaet.

Den Vader.

Mijn kinderen drijft gheen onghenuchte
Ghy hebt goets ghenoech ist dat ghyt oorboort [5])
Wijselijck [5]) by te leven na genuchte
Daerom maeckt gheen discoort [6]).

Den verloren Sone.

Ick en verdraech [7]) hem niet een woort
Ick ben veel te wulpschen spruyte
Ende die ionckheyt moeter uyte.

D'oudtste Sone.

Ja maer als de jonckheyt is overbracht [8])

[1] Moeite, inspanning [2] In het diepst van mijn gemoed. A *heeft*: in 't hertsen adere [3] Boos [4] A *heeft*: Slangen-tonge, C: Slang en Tonge [5] Met verstand gebruikt [6] Ruzie [7] Vergun [8] Doorgebracht

Ende ghy inder outheyt begint te sneven
Ende dat ghy en hebt macht noch cracht
Waer meynt ghy dan by te leven.

Den Vader.

U broeder pijnt [1]) u te gheven
De waerheyt voor ooghen.

Den verloren Sone.

Ick verstaen wel de waerheyt bloot
Den eenen broeder wilde des anders doot.

Den Vader.

Die anders doot Jesus Maria.

Den verloren Sone.

Die anders doodt, iae.

Den Vader.

Ick versta wel zijnder talen bediet
T'is u broeder na den bloede siet,
Ende niet u broeder na de maniere sijn
Maer gheen dinck ten [2]) verkeert wel in fijn [3]).

Den oudtsten Sone.

Verkeeren? hy is veel te obstinaet
Nimmermeer en sal hy ter deucht spoen
Want noyt en dede hy anders dan quaet
Noch nimmermeer en sal hy goet doen.

[1] Doet zijn best [2] Het en [3] Ten slotte

Den Vader.

Ick hope hem Godt in eenich saysoen
Tot deucht sal doen hercken [1])
Want wonderlijck zijn Godts wercken.

Den verloren Sone.

Gaet hypocrijt cokijn [2]) apelaert [3])
Elders doen uwe precagien [4])
Verdoe ick iets dats van mijns selfs paert [5])
Ende niet van uwer partagien.

Den Vader.

Mijn kinderen sonder kijven outragien,
Ghy sout u met recht het kijven schamen
Maeckt peys maect peys in Gods namen.

Den verloren Sone.

Wy, wy, dienen qualijck by een
Vuyl cokijn waer om sijt ghy beschort
Dat ick mijns Vaders goet alleen
Ghestolen hebbe een ic weet meer [6]) dan ghy
Al verdoe ick somtijts yet, seght my
Wien doe ick onrecht oft te cort.

Den Vader.

Om Godts wille kinderen maeckt accort
Ghy zijt ionck dat weet ghy wel
En men moet die ionckheyt supporteren

[1] Verlangen [2] Schooier [3] Abelaert, *bij* KILIAEN: *Homo bellus, concinnus*; hier als scheldwoord [4] Preeken [5] Deel [6] *Lees met* A *en* C: Neen ick niet meer *enz. In den vorigen regel heeft* ick *den klemtoon* ick alleen

Nochtans en moocht ghy met moede fel
In sulcken maniere u goet niet verteren.

Den verloren Sone.

Vader ghy laet u wel tromperen
[Dese boeve brenght voort veel abuysen [1])]
Ende om met u inder outheyt te flatteren
Soeckt hy op [my [1])] zijn excuysen
Maer ick en achts niet twee gruysen [2])
Alle sijnen nijdighen spijt
Noch zijn smeeckende [3]) muysen [3])
Ick sal mijnen sin doen altijt
Wat vraghe ick na mijn verwijt.
Ende oft ick vrolijck leve mijn ionghe dagen
Soude dat desen hypocrijt
Mijn Broeder moeten beknaghen
Byden dermen [4]) ic en salder niet na vragen
Maer doen mijns herten geere [5])
Soo verre als ict op de borcht [6]) mach wech dragen
Ick en acht niet een verrotte peere
Ke [7]) siet doch desen truckelere [8])
Het dunckt my van s'Duyvels jonghen
Ick soude veel te nauwe zijn bedwonghen
Wildick zijnen wille doen teere [9])
Ende sijn subieckt [10]) ten huyse ordinaire
Ghelijck een simpel pagie
En al bevende ghelijck een vere
Segghen: gheeft my potagie
Soo waer ick wel een sotte personagie

[1] *Ingevoegd naar* A *en* C [2] Geen zier [3] Vleierij [4] Bastaardvloek
[5] Begeerte [6] Op den borg, op krediet [7] Wel! [8] Bedrieger
[9] A *en* C *hebben:* eere [10] Onderdanig zijn

Maer neen ick wil voordane [1]) frequenteren
Der ionghen rivagie [2])
Metten schoonen vrouwen triumpheren
Hossen, bossen, ende ghenuchte hanteren
Wient lief is oft leet
Adieu, van my en hebdy anders gheen bescheet.

HOE DEN VERLOREN SONE ONDER T'ROECKELOOS GHESELSCHAP QUAM.

ALs nu den verloren Sone niet denckende op sijn qualijckvaert, ongheluck noch teghenspoedt, soo is hy van zijnen vader ende broeder met eenen evelen moede [3]) ghescheyden tot

[1] Voortaan [2] Oneigenlijk voor: gebied, veld, terrein; tenzij *rivage* een bijvorm mocht zijn van *riveel* (ofr. *revel*), vreugd [3] In gramschap

ɔndeuchden gheneycht zijnde. Soeckende eenich quaedt elschap om sijnen tijdt onnuttelijcken over te brenghen : hy tot alle quaedtheydt gheneghen was. Ende heeft soo he ghegaen dat hy ten lesten twee quade ghespelen ende ;hnieten ghevonden heeft, daer af d'een hiet t'Verdorven :t ende d'ander die Roeckeloose. Totten welcken (verblijdt le om dat hy die vonden hadde) seyde hy aldus.

Nu siet hier wie hadde dit ghedocht
Ick vinde hier iust [1]) mijn compaignie
Die ick alle desen dach hebbe ghesocht
Dus ben ick van herten blije.

Die Roeckeloose.

Ick sweer u by de Maghet Marije
Dat wy niet en wachten dan naer u
Want ick ons noch wat weet op d'sije
Maer geldeken soo moest hebben ghye
Ende milde sijn.

Den verloren Sone.

Laet ons haesten nu
Om te boeten het verlanghen mijn
Ende seght my terstont sonder verdrach [2])
Watter wesen mach.

t'Verdorven kint.

Twee die ienste [3]) gheestkens [4]) fijn
Die oyt man met ooghen aensach.

Den verloren Sone.

Waer salt roocken desen dach.

[1] uist [2] Uitstel [3] Jent, aardig [4] Iemand die vroolijk van geest is; hier toegepast op meisjes van pleizier

Die Roeckeloose.

Waer duyvel, en hebt gheen regreet [1])
Al mach u penninghen costen t'ghelach
Ghy sult sijn in een plaetse secreet.

t'Verdorven kint.

Ende een t'fraeiste dierken datmen weet
Sult ghy hebben in uwe ermen
Ende uyt bernende liefde seer heet
Sal sy vriendelijc om u halsken swermen:

[1] Spijt, berouw

Den verloren Sone.

Ick heb Croonen, Ducaten [wat [1])] wildy kermen
En sorcht niet vry
Maer terstont leyt my
Daer sonder langhe dralen
Wat dat daer te ghelden sy
Dat sal ick al betalen.

E DEN VERLOREN SONE MET DE ROECKELOOSE ENDE
T DAT VERDORVEN KINT INT BORDEEL GHINCK.

A desen is den verloren Sone metten Roeckeloosen en met dat Verdorven kindt int Bordeel ghegaen, daer hy ıde vrouwen ghelijck een Prince ghetracteert is gheweest. de die Roeckeloose ende t'Verdorven kindt hebben hem ɜn ghedienstich gheweest, want hy 'tal te voren gaf soo ıghe als hijt hadde. Vanden ghelaghe niet meer werckx ıkende dan oft slijck hadde gheweest. Ende als t'gheldt :emael verdaen was soo seyde die Roeckeloose tot hem aldus.

Mijn Heere ghy sult verstaen
Dat my die vrouwe hier doet vermaen
Dat u ghelt al uyt [is [2])] ghegheven.

Den verloren Sone.

Wats daer aen bedreven
Dat en acht ick niet een gruys
Ick sal gaen tot mijns vaders huys
Ende crijghen daer wat in handen.
Maer vrouwe oft ick u brocht panden
Seght my weerdinne in rechter trouwen

[1] *Ingevoegd naar* A *en* C [2] *Ingevoegd naar* A

En soudy die niet willen houwen.
Ende tot dat ick gelt brochte, wech legghen.

De Weerdinne.

Heere t'is een ghemeyn segghen
Die gheen gheldt en heeft moet pandt laten.

Den verloren Sone.

Ick gae een luttel mijnder straten,
Tot mijns Vaders om mijn besach [1])
Daer ick nemen sal dat ick mach
Dan come ick weder eer lanck
Daer mede adieu dit is ganck [2])
Ende wilt hier een weynich toeven
Want ick ons ghenoech sal besoeven [3]).

Hoe den verloren Sone zijns Vaders Juweelen ende Silveren werck gaet stelen.

ALs dan desen verloren Sone het selve gheldeken dat hy hadde onnuttelijcken in het Bordeel met de Vrouwen om ghebrocht hadde, daer hem die Roeckeloose ende verdorven Kinderen [4]) wel toe gheholpen hadden ghelijck alsulcken gheselschap ghemeynelijcken doet. Soo is hy van zijn gheselschap ghescheyden ende is nae zijns Vaders huys ghegaen daer hy ontrent bleef wachtende soo langhe tot dat daer niemant in huys en was dan eenen van zijns Vaders knapen. Ende terstont als hy dat wiste is hy heymelijck int huys ghegaen ende heeft een Contoor oft kiste open ghebroken daer sijns Vaders Silverwerck inne stont d'welck hy al ghenomen heeft om met hem te draghen.

Ende zijns Vaders Knape dat ghewaer wordende seyde:

[1] *Lees met* C bejach (*van* bejagen): om buit te maken [2] Dit is ganck = ik ga
[3] Bezorgen [4] *Lees met* A *en* C: 't Verdorven kind

Wien hoore ick daer binnen?

Den verloren Sone.

Wat leyter u aen vuyl bruyt[1])?

Den Knape.

Wien hoore ick daer binnen?

Den verloren Sone.

Suldy te rasen beginnen
Oft wat sal u ghebreken.

Den Knape.

Laet ons met sinnen spreken
Gracelijck[2]) sonder verstoort te zijne.

Den verloren Sone.

Ick en neme niet dan d'mijne
Oock en doe ick gheen overmoet[3])
Want soo wel als mijn broeder ick moet
Die helft hebben allegader.

Den Knape.

Jae maer wat sal segghen u Vader
Als hy des sal zijn vroedere.

Den verloren Sone.

T'is vant goet van mijnder moedere
Segghen dat hy segghen wille
Ick weet wel dat hy sal zijn in gheschille[4])

en C *hebben den oorspronkelijken vorm van den schimpnaam*: vuyl druyt;
yt = kameraad, kwant [2] Minzaam [3] Geweldenarij [4] Ongenoegen

Ende dat hijs [1]) sal hebben verdriet
Maer immers en seght hem niet
Dat ick hebbe gheweest die man.

Den Knape.

Wie sal ick segghen dan
Die hem ghedaen heeft dat leet.

Den verloren Sone.

Seght dat ghy daer af niet en weet
Noch hier niemant en hebt vernomen.

Den Knape.

T'moet nochtans t'sijnder kennisse comen
En gheweten sijn hoement keert oft went
Want Godt en is gheen dinck onbekent
Daerom siet wel wat ghy bestaet.

Den verloren Sone.

Wat leyter my aen hoe dat gaet
Seght hem vry dat ickt heb bedreven
Ick en sal noch niet te rouwelijcker leven
Dus segghet hem vry.

Den Knape.

Men sout oock anders houwen op my.

Den verloren Sone.

Ick wil by den schoonen Vrouwen
Sonder verflouwen
Gaen met deser proyen
Ende schatten [2])

[1] Hij des [2] *Lees met* A *en* C: schoyen, d. i. zwieren

Al dat ick mach
Sonder verdrach
Ende ghenuchte vlien [1])
Daer met adieu.

DEN VERLOREN SONE ZIJNS VADERS SILVERWERCK
ŀORDEEL DRAECHT ENDE ONNUTTELIJCKEN VERDOET.

Et dit Silverwerck is den verloren Sone wederom int Bordeel ghecomen daer die Roeckeloose, t'Verdorven , ende die lichte vrouwen hem op eenen corten tijde seer ttelijcken en oneerlijcken hebben helpen om-brenghen, jck sulcken volck, ghewoonlijck is te doene. Ende alst ıale omghebracht was, is hy weder tot zijns vaders huys aen daer hy sijnen vader ghevonden heeft, tot den welcken ;eyde aldus:

Eere deucht ende ghesondtheden vadere.

Den Vader.

Och arm mensch ghy bederft u t'eenengadere
Ende ick [2]) oock dies ick lijde torment [3])
Vant [4]) aensien u quaedt regiment
Dat ickt verdraghen en can niet meere
My verwondert dat ghy u niet en schaemt seere
Van armoede en sult ghy weten noch leeren
Ist dat ghy u anders niet en wilt regeeren
Want ghy niet en doet dan loopen hoereren
In Bordeelen ende taveren
En weet ghy niet in uws herten gronde
Dat ick ducht, dat ghy comen sult in misval

[1] *Lees*: plien nu; A *heeft*: plien, C: plegen nu. Plien = plegen
[2] A *en* C *hebben*: my [3] Verdriet [4] Van t'

Als hy ten oordeele comen sal
Daer niemant en sal ontbreken.

Den verloren Sone.

Hey, hey salt noch langhe duren dit preken
Maer ick en ben gheen beeste
Vader my is comen inden gheeste
Te weten, oft ick ben Bastaert
Daerom soo eyssche ick u mijn paert [1])
Van uwen goede na rechter nature
Dan wil ick gaen soecken avonture
Daer my fortuyne sal leyden
Dus sonder langher beyden
Doet soo ghy te doen behoort
Ende dat nu rechtevoort,
Want ick wil hebben mijns gedeelten recht.

Den Vader.

Och arm Kint van wijsheden slecht
Waerom en poochdy u niet te soen [2])
Soo wel de deucht als quaet te doen
Wie heeft u brocht in desen misquame [3])
Ghy zijt van soo goeden stame [4])
Maer lacen wat ick segge ten baet niet.

Den verloren Sone.

Noyt en heb ick ghedaen yet
Ten was deuchdelijck segh ick goet ront
Ick en vragher niet na eenen stront
Al seyt men dat ick ben amoureus.

[1] Deel [2] *Lees met* A *en* C: spoene, *en in den volgenden regel*: doe[n]
[3] Slechtheid [4] Stam

D'outste Sone.

Broeder ghy gaet in plaetsen periculeus
Daer aen ghy groote dwaesheyt doet.

Den verloren Sone.

Swijght ghy duyvels boet [1])
Ghy en spreckt niet dan mits nijdige lagen
Ick en sal u nimmermeer mijn daghen
Beminnen, vuyl onwetende schockaert [2])
Ghy en sijt niet dan een flatterende [3]) cockaert [3])
Want ghy sout my gheerne stellen t'uwer ghenade,
Maer ghy sult noch sien vroech oft spade
Dat ick niet en achte u schimpich verwijt.

D'outste Sone.

Alderliefste Vader het moet eenich tijdt
Om te volghen zijnen dommen moet
Ghedeylt worden uwe goet
Na zijn ghebodt.

Den Vader.

Och wat deylinge waerachtich Godt,
Maer het moet zijn mercke ick wel
Na dat hijt soo stuerlijcken eyscht met moede fel
Ick mach vant gene dat my is overbleven
Hem twee duysendt Croonen gheven
In gheldt van mijn silveren schalen
Soutyaten, Lampetten sonder dralen
Ende eenen waterpot schiere [4])
Op avontuere oft hy [in [5])] eenighe maniere

[1] A *en* C *hebben*: bloet [2] Potter, gierigaard [2] Onnoozele vleier
[4] Schielijk [5] *Ingevoegd naar* A *en* C

Ter beternis wilde ganghen
Dus sal ick hem al gaen langhen.

HOE DEN VERLOREN SONE VAN SIJNEN VADER ZIJNS KINTS GHEDEELTE VAN ALLE ZIJNS VADERS GOEDT ONTFANGHT.

NA desen heeft den Vader een somme ghelts ende een deel Juweelen [1]) ghehaelt de welcke hy al t'samen den verloren Sone ghegheven heeft. Met eenen droeven moede tot hem segghende, aldus:

Nu hout Sone daer van t'goet
Saligher ghedachten uwer moeder soet
Na dat ghy u deel hebben wilt hier te stat
Ende om Godts wille regeert u bat [2])
Dan ghy voortijts hebt ghedaen.

Den verloren Sone.

En sorcht niet voor my voortaen
Want ten spijte van desen toonaert [3])
Mijnen broeder den nijdighen grovaert [4])
Sal ick my soo verre gaen pooghen
Dat ick nimmermeer voor uwen ooghen
Comen en sal, al soudemen my setten op een rat.

Den Vader.

O sone ghy doolt wel seer uyt den rechten pat
Sonder op ws levens eynde te dincken.

Den verloren Sone.

Die hanghen moet mach [5]) niet verdrincken
Men mach [5]) maer eens sterven hoe ment keert oft went.

[1] Kostbaarheden [2] Beter [3] A *heeft*: Rovert, C toovaart
[4] Domkop; *of* vlegel [5] Kan

Den Vader.

Och sone zijt ghy alsoo ghesint
Dat is een deerlijck dinck.

Den verloren Sone.

Noyt kint van Vader en ginck
Met sulcken ghenoechte
Daeromme sijt niet van moede swaer
Wat fortuyne my toecomen mach
Want ick gaen wille sonder verdrach
Met desen schat in vremde landen
Dus en sorcht niet dat ick u schanden
Sal doen, al crijch ick ongheluck franck [1])
Hier met adieu want dit is ganck.

HOE DEN VERLOREN SONE AL ZIJN GOET ONNUTTELIJCKEN MET DOBBELEN ENDE LICHTE VROUWEN OVERBRENGHT [2]). EN HOE HEM DIE VROUWEN NAECKT ONTCLEEDEN, ENDE WECH IAECHDEN.

MEt de voorseyde iuweelen ende ghelt is den verloren Sone terstondt in 't Bordeel ghegaen by den Roeckeloosen by t'Verdorven kindt ende by de vrouwen die hem seer blijdelijcken ontfinghen. Met de welcke hy alle sijn gheldt ende juweelen onnuttelijcken overghebracht heeft met Dobbelen spelen ende hoveren, triumpheren ende met wech gheven, als dat hy ten lesten gheldt noch pandt en hadde, ten was al verteert ende omghebracht. Ende de Roeckeloose nu siende dat den verloren Sone gheen ghelt noch pant meer en hadde, seyde tot de Weerdinne aldus:

[1] *Lees met* A *en* C: stranck, d. i. streng, ernstig

Orsa [1]) Weerdinne ghy siet hoe 't gaet
Met mijns Jonckers staet
Nochtans om te verlaten [2]) de somme
Van t'ghene dat hy verteert al omme
Met spelen ende met vrouwen triumpheren
En sal hy t'ghelt niet moghen fineren [3])
Maer hy is noch wel in 't habijt
Uwen ghast dit adverterende zijt
En al naeckt doet hem ontcleeden
Dan laet hem loopen, dat hem moet geleeden
Den duyvel vander hellen.

[1] Welaan [2] *De juiste lezing blijkt niet.* A *heeft*: verſtaen, C verlaſten; *de bet. moet zijn*: afdoen, betalen [3] Vinden, verkrijgen

De Weerdinne.

Wy sullent soo stellen
Dat hy van hier scheyden sal sonder falen
Int hemde oft hy sal my betalen
Crijghet [1]) t'ghelt daer hy 't crijghen mach.
Sa Heere betaelt my sonder verdrach
Rasch siet dat ick betaelt sy.

Den verloren Sone.

Roeckeloose betaelt haer ghy
Terstont sonder langher dralen.

De Roeckeloose.

T'is waer, maer waer salmen t'gelt halen.

Den verloren Sone.

Waer is al t'ghelt bleven
Dat ick u metten silver hebbe ghegeven
Siet dat ghy haer te vreden stelt.

De Roeckeloose.

Vits bloet [2]) silverwerck ende t'ghelt
Is al verspeelt ende verteert met de vrouwen.

Den verloren Sone.

Dat mach niet zijn in trouwen
Soo veel gelts ende soo veel silver in so corten tijt.

De Roeckeloose.

T'is, ende van dien ghy noch tachter zijt
Thien croonen van gouwen.

[1] Hij krijge het [2] Bastaardvloek

Den verloren Sone.

Hoe Roeckeloos wildy dan houwen
T'gene dat ghy hebt ghewonnen op my

De Roeckeloose.

Dat is sonder sy [1]).
Soudy dat weder te hebben meenen?

Den verloren Sone.

Neen ick in trouwen, maer gy sullet my leenen
Om de vrouwe te betalen daer met.

T'verdorven kindt.

Niet een mijte [2]) in vieren ghesplet [3])
Sy souden sot zijn die dat bestonden
Want dat gheldt dat is ghewonnen
En leent men niet gheerne.

De Roeckeloose.

Ick seght in gheenen scheerne [4])
Leen ick u een mijte quade doodt moet ick sterven.

Den verloren Sone.

Waer sal ick dan ghelt verwerven
Ghy moet my bystaen in desen staet.

De Roeckeloose.

Op my en hebt gheen verlaet
Want ick u gheensins en sal
Leenen ghelt noch pant, ende al
Dat ick ghewonnen hebbe sal ick houwen.

[1] Zonder twijfel [2] Zeer kleine munt, $^1/_6$ duit [3] Gespleten [4] Scherts

Lustich gheestken.

Wat mooghdy al brouwen
Heere wat batet nu ghesorcht.

De Weerdinne.

Na dat u niemant en verborcht
Soo suldy hier laten u habijt
Want sonder respijt
Wil ick betaelt zijn eer ghy van hier sult scheeden.

Den verloren Sone.

Soo moet ghy my dan ontcleeden.

De Weerdinne.

Wy sullen u liever al af rapen,
Totten hemde toe sonder blijf
Dan ghy niet betalen en soudt vuyl katijf [1])
Men sal u leeren triumpheren.

Lodderlijck dierken.

En vuylbruyt [2]) wildy vrouwen hanteren
En t'goeyken [3]) quisten met groote hoopen
Sa, sa laet ons hem wt stroopen
Dese cleeren en daer met ghedaen.

De Weerdinne.

Nimmermeer en moet ic vande stede gaen
Noch broot steken in mijnen mont
En neem ick hem al terstont
Dat hy aen heeft die vuyle slabbaert.

[1] Ellendeling [2] *Lees met* A *en* C: vuyl druyt [3] Goedje

Die verloren Sone.

En neemt my toch niet dan den tabbaert
Ende laet my dwambeys ende cousen.

Die Weerdinne.

Hoe ghijt keert oft went
T'moeter al blijven cousen en wambeys met
Nu dat ghy t'onser ghenaden zijt ghesedt.
Her, her treckt hem al uyt sonder spoet.

Lustich gheestken.

Sa ioncker licht den voet
Want ghy moetet hier al laten
Maer uyt charitaten
Meuchdy aentrecken dees oude brockijns [1])
Inder manieren vande kockijns [2])
Noch eert men u te seere.

Lodderlijck dierken.

En hy willet maken den Heere
Hout daer treckt ane
Dees Leerskens dan loopt uwer banen
En weest noch amoureus.

Den verloren Sone.

Och valsch mensch waerom en comt niet fleus [3])
Die doot u berooven met felder natien [4])
Van d'leven onbeschent [5]) en rigoureus
Vermaledijt niet weerdich der gratien
Te leven inder werelt statien,

[1] Fr. brodequin. A *en* C *hebben*: broecxkens [2] Landloopers
[3] Fluks [4] Aard [5] Onbeschaamd

Och wat heb ick ghestroyt, gheschint [1])
Ick mach wel heeten t'verloren kint
Ende van elcken versteken [2]) zijn.

De Weerdinne.

Gaet, gaet vuyl cockijn
En vertelt wat ghy hier hebt vernomen.

Den verloren Sone.

Och Godt moest ick hier toe comen
Des mach elck van my wel walghen
Och al hinghmen my aen eender galghen
Soo hadde ick mijn recht gheheelijck
Want een regiment seer leelijck
Heb ick gheleyt het welck my rout.

Lustelijck gheestken.

Packt u wech vuyl catijf.

Lodderlijck dierken.

Wech, wech, vuyl rabout [3])
Comdy soecken te glorieren [4])
Bancketten maken ende goede ciere
Sonder te hebben om te volbringhen [5]).

De Weerdinne.

Den duyvel moesten [6]) hier met springhen
Dat segh ick u en niemandt el [7]).

[1] In schande gebracht [2] Uitgestooten [3] Landlooper [4] Den heer uithangen [5] A *en* C *hebben*: volstringen (*d. i. volbrengen*) *en in den volgenden regel* bringen; *waarschijnlijk is dit de oorspronkelijke lezing* [6] Moest hem [7] Anders

Lustich gheestken.

Wy connen onderhouden wel
Met blijschappen onghetreurt
Soo langhe alst geldeken duert
Aldusdanighe sotten.

Die Weerdinne.

Met lacchen met spotten.

Lodderlijck dierken.

Tot dat t'geldeken is verdaen.

Lustich gheestken.

Nu ioncker ghy meucht wel gaen
Oft loopen, want ghy en zijt niet verladen [1])
Aen uwe cleeren.

De Weerdinne.

Men sal hem leeren
Metten vrouwen stoven en baden [2])
Al was hy wilt, hy is nu die ghetemde.

Lodderlijck dierken.

Hoe moocht ghy badt [3]) int hemde
Ghestelt zijn
Wy en willen niet langher ghequelt zijn
Met hem, nu t'ghelt verteert is,
Want de geldeloose met niemant weert [4]) is
Dus mijn Joncker wilt verharen [5])
Sonder sparen
Eer daer wat op u backhuys comt gevloghen.

[1] Overladen [2] In de badstoof zijn [3] Beter [4] Waard, gezien
[5] Vertrekken

Den verloren Sone.

O duyvel ghy hebt my verleydt ende bedrogen
Dats my nu kennelijck voorwaer
In dese catijvicheyt swaer
Nimmermeer en sal ick my dorven vertooghen
Noch comen voor die ooghen
Mijns Vaders, noch comen t'sijnen huyse binnen
Och my dunckt ick sal ontsinnen [1])
Aenmerckende mijn sondich bestaen
Och wat sal ick aengaen
My dunckt ick sal op der straten hier
Van hongher sterven schier
En al mocht ick my te dienen keeren
Ick ben veel te qualijck in de cleeren
Want ick heel naeckt ben en bloot
Och waerom en comt niet de doot
Dat sy my haelde uyt dese allende [2])
Vermaledijt sy mijnder dwaesheydt bewende [3])
Och sorghelijcke compaignie
Vol oneeren en vileynie [4])
O fenijnighe putijnen [5]) quaet
Thoonende van minnen t'ghelaet
Maer t'is al bedroch
Dat merck ick nu wel, och, och
Soo langhe als duerde mijn ghelleken
Wast al: mijn Jonck-heere en lief geselleken
Maer nu sijt my al quijt hebben gemaeckt
Ben ick tot den hemde toe naeckt
Versmadelijck verdreven veriaecht

[1] Mijn verstand verliezen [2] Ellende [3] Bestuur, handelwijze [4] Laagheid [5] Hoeren

Maer wat batet vele gheclaecht
Ick moet gaen soecken met allinden
Oft ick niemanden can vinden
Dat ick toch mochte den cost rapen
Al soude ick in stroo slapen
En teghen den hongher en dorst groot
Water drincken en eten drooch broot.

HOE HEM DEN VERLOREN SONE VERHUERDE OM DE VERCKENS TE BEWAREN, ENDE HOE HY VAN GROOTEN HONGHER MET DE VERCKEN ADT.

ALs nu desen verloren Sone alle sijne Juweelen ende gheldt onnuttelijcken over-ghebracht ende verspeelt hadde, werdt hy vanden vrouwen tot den hemde toe naeckt uyt den huyse

gheiaecht ende op der straten ghedreven van de ghene die hem dat hadden helpen over-brenghen ghelijck ghy ghehoort hebt, dies hy seer mistroostich was. Want hy en hadde om noch aen, t'eten noch te drincken oock ghelt noch pandt. Midts dien welcken hy van grooter armoede hem verhuerde om de verckenen te bewaren, ende dat door den grooten hongher die hy leet, want hy niet broodts ghenoech te eten en hadde, soo heeft hy met de verckens ghegheten uyt grooter armoeden. Des hy uyt groote onghenuchten ende bedroeftheydt des herten tot hem-selven seyde aldus:

Och Heere Godt van Hemelrijcke
Wat allendighen versijcke [1])
Hoe heb ick mijnen tijt verquist, versleten
Ick moet nu ghelijck een beeste eten
Want ick niet en hebbe broot half sadt
Metten Verckenen te deser stadt
Draf ende wortelen der boomen struyck
Ende met eeckelen vullen mijnen buyck
Al ist my hert ende stuere [2])
T'fy stinckende sonde der luxure
En gheselschap vol oneerlijcke tempeesten [3])
Om u leve ick ghelijck eender beesten
t'Fy vleeslijckheyt quaden stronck
t'Fy quade beleydinghe oorspronck
Ende saken [4]) van veel quaets en sonden
Door u ben ick inden dienst te deser stonden
Daer ick midts mijn sondighe wercken
Moet eten en leven als een Vercken
O Godt wilt my doch in staden [5]) staen [5])

[1] Leed, jammer [2] Zwaar [3] Driften [4] *Lees met* A *en* C: sake, d. i. oorzaak [5] Bijstaan

Ick weet wel dat ick hebbe misdaen
Maer believet u goedertieren Heere
[Al hebbe ick ghesondicht grootelijcx en seere [1])]
Wilt op my slaen uwe ghenadighe ooghen
Ende aen my ontfermherticheyt tooghen [2])
Och sal ick altijt dus verdrietelijck sneven
Ende blijven in deser armoede leven
Het gaet my qualijck soo langhe soo meere
Bemercket [3]) goet dat ick gehat heb wijlen eere [4])
Want dusdanighen armoede swaer
Noch catijvicheyt [5]) voorwaer
En is noch en heeft gheweest van noode
Mijn Vaders alderminste bode
Orsa sal ick tot hemwaerts schrijden
En soude hy hem niet verblijden
Sage hy dat ick ter beternisse keerde my
Waerachtelijcken ick dencke wel ia hy
Want ick dickwils heb hooren ghewaghen
Dat Godt de Heere heeft groot behaghen
Als de mensche die in sonden leyt
Tot kennisse comt ende schreyt
Van zijn sondighe regnatien [6])
Dus sal ick sien oft ick inde gratien
Mijns Vaders sal moghen raken
Maer eerst wil ick eenen vrient toemaken [7])
Die hem voor my bidden sal
Dat hy my vergeve mijn sondich misval
Dus gaen ick mijnen vrient toespreken
Die ick segghen sal alle mijn ghebreken.

[1] *Ingevoegd naar* A *en* C [2] Toonen [3] Sla acht op het [4] Weleer
[5] Ellende [6] Regiment, gedrag [7] Bereiden

OE DEN VERLOREN SONE SIJNEN VADER TE VOET VALT,
NDE HOE HEM SIJNEN VADER IN GRATIE ONTFANGHT,
NDE HEM ALLE ZIJN MISDAET VERGHEEFT.

NA desen is den verloren Sone midts door groote armoede tot kennisse van zijn misdaedt ghecomen ende is droeffelijcken gegaen tot eenen van sijnen vriendt dien hy den snooden[1]) staet sijns levens te kennen ghegheven heeft, seer oodtmoedelijcken biddende dat hy tot sijnen Vader wilde gaen om te versoecken oft hy eenichsins inde gratie zijns Vaders soude moghen comen. Welcke vriendt terstont tot sijnen Vader gegaen is vertellende hem de gheleghentheyt sijns Soons, den selven vader biddende dat hy sijnen verloren Sone

[1] Slecht, ongelukkig

sijne Vaderlijcke liefde ende ghenaede bewijsen wilde. De welcken hy tot hem heeft doen comen. Ende als den verloren Sone voor sijnen Vader comen was viel hy terstondt seer oot-moedelijcken op beyde zijn knien seer bitterlijck schreyende ende ootmoedelijcken tot hem segghende:

Vader zijt mijn misdaet verghevende
[Dat ick mijn leven u heb misdaen
Och Vader ick was soo qualijck beraen [1])].

Den Vader.

Eylaes arm kint zijt ghy noch levende:
Ick danck Godt die alle dinck van niet ghewracht [2]) heeft
Ende u tot kennisse ghebracht heeft
Eer u de doodt heeft bevaen.

Den verloren Sone.

Och Vader ick hebbe soo veel misdaen
Teghen u met sonden verblent
Als dat ick [na [3])] mijn dwaes regiment
Om mijns honghers commere te boeten
Hebbe met de verckens eten moeten
Ende die te hoeden veel tijen
Maer Christus den Sone der maget Marijen
Door sijn gratie heeft gewaerschout my
Ende ben wederom ghekeert tot dy
Om ghenade te bidden Vader
Al heb ick gheweest der deucht versmader
Verghevet my ende laet my slecht [4])
Sijn in u huys als eenen knecht
Ende dienaer tot mijnder vromen [5]).

[1] *Ingevoegd naar* C [2] Gewrocht, gemaakt [3] *Ingevoegd naar* A *en* C
[4] Slechts [5] Baat

Den Vader.

Ja mijn sone ghy zijt tot kennisse comen
Al ist spade t' is beter dan nimmermeere
Dus door de minne van onsen Heere
Vergheef ick u al dat ghy hebt misdaen.
Waer zijt ghy knape, spoet u saen [1])
Haelt mijnen besten tabbaert sonder beyden
Om hem eerlijck mede te cleyden
Voorts sult ghy d'alderbeste Calf dooden
Want ick mijn vrienden wil nooden
Van blijschappen dat mijn sone vercoren
Vonden is, die lange heeft geweest verloren.

HOE DEN VADER DES HUYSGESINS EEN GROOTE FEEST ENDE MAELTIJDT HIEL OM DAT SIJNEN VERLOREN SONE WEDER T'HUYS COMEN WAS.

ENde den Vader des huysghesins heeft terstont een groote maeltijdt doen bereyden van blijschap dat sijnen verloren Sone t'huys ghecomen was. Tot welcke maeltijdt hy alle zijn vrienden ende ghebueren ghenoot heeft.

Ende heeft een van sijne dienaers om sijnen outsten sone ghesonden die inden velde arbeydende was om dat hy oock ter Feesten comen soude: ende als den Knape nevens [hem [2])] quam seyde hy tot hem aldus:

Heer comt ras thuys, want u vader om u sent.

D'outste Sone.

Waerom comt dit nu alsoo [3])
De Trompette die ick hoor bromen [4]).

[1] Haastig [2] *Ingevoegd naar* A *en* C [3] *Lees met* A (*en* C): Wanen comt dat esbatement. Wanen = vanwaar; esbatement = vermaak, spel [4] Brommen, schallen; A *en* C *hebben*: dromen

Den Knape.

U broeder die is t'huys comen
Al naeckt en bloot ghelijck de rabouwen [1])
Maer my dunckt int aenschouwen
Dat u Vader mits dien sonder spaeren
Verionckt is van thien jaren
Ende om te verblijden sijn vrienden alras
Heeft hy doen dooden t'beste Calf dat inden stal was
En doen bereyden een maeltijt groot.

D'outste Sone.

En by der doot [2])
Ick hebbe altijt mijn vader
Ghedient met s'hertsen Ader [3])
Maer noyt en dede hy my sulck samblant [4])
Als hy doet dese vuylen trouwant [5])
Vits bloet [2]) om hem ghedoot het beste Calf
Waer toe heb ick ghearbeydt vuyl alf [6])
Als hy mijnen broeder meer bemint
Die zijn goet heeft gheschint
Dan my die avont en morghen
Ghearbeyt heb met sorghen
Dus seght hem sonder hellen [7])
Dat my inder herten doet quellen [8])
Dat hy om mijnen broeder drijft iolijt [9])
Ende dat ick niet zijn en wil t'zijnder maeltijdt.

ALdus is den knecht terstont tot sijnen Meester ghegaen tot hem segghende: hoe dat sijnen outsten sone tot sijnder

[1] Landloopers [2] Bastaardvloek [3] *Vergelijk blz.* 4, *reg.* 7 [4] Schitterend onthaal [5] Landlooper [6] Zot [7] *Lees met* A *en* C: helen *en in den volgenden regel*: quelen [8] Quelen = lijden [9] Vreugde

maeltijt niet comen en wilde. Ende den Vader dit hoorende is hy terstont vander tafelen op-ghestaen ende selver inden velde ghegaen ter plaetsen daer sijnen outsten Sone was, tot hem segghende:

Seght my Sone d'waerachtich bediet [1])
Waerom en comdy in huys niet
Ist om dat u Broeder die heeft
Verloren gheweest en 'qualijck gheleeft
Wederom is comen by my.

D'outste Sone.

Vader sonder sy [2])
Dats de rechte saecke [3]) dit seker zijt,
Die ick nu gheensins heb willen devoyeren [4])
Maer altijt my selven employeren
U te dienen neerstelijcker dan eenich knecht
Die u om u ghelt dient slecht [5])
Nochtans voor alle mijnen dienst swaer
En waerdy my noyt soo gonstich daer
My te willen comen tot mijn begheeren
Eens met sommige mijn vrienden te vereeren
Met vrolijcheden int geselschap een lam
Maer soo haest als mijnen broeder quam
Die verquist heeft u goet
Moetmen terstont metter spoet
T'beste Calf dooden datmen vonde
Ende houden tafelronde
D'welck my deert s'hertsen gront
Dat segge ick u goet ront
Soo ghy weten meucht.

[1] De ware reden [2] Zeker [3] Oorzaak [4] A *en* C *hebben*: Dat ick die geensins en heb willen devoyeren, *d.i.* van den rechten weg afwijken [5] Alleen

Die Vader.

Sone my is kennelijck uwe deucht
Ghy hebt my ghedient sonder discoort [1])
Ghelijc tkint den vader te dienen behoort [2])
By [my [3])] gebleven sonder afgaen
Daerom dat ick heb is dijne
Ende dat uwe is mijne
Dus ist t'onser beyde behoeve.

D'outste Sone.

T'is waer maer ick ben droeve
Van dat ghy mijnen broeder dit versint [4])
Die niet en is dan een boeve kint [5])
Ende een onnuttich gedrochte
Die noyt deucht en wrochte
Doet soo danighe Feeste grootelijck.

Die Vader.

Mijn Sone t'was nootelijck
Om te schouwen meerder dangier [6])
Dat ick maeckte dees Feeste hier
Want mijn Sone verresen is claer
Dien ick meynde voorwaer
Dat doot was, daerom mijn lieve kindt
Na dattet my den almoghenden Godt sint [7])
Om ghenade te verwerven sonder ontberen
Ist niet redelijck dat ick hem sal feesteren
Om hem goede hope te gheven?
Al heeft hy in zijn ioncheyt bedreven

[1] Oneenigheid [2] *Hierna ontbreekt een regel in alle drukken*
[3] *Ingevoegd naar* A *en* C [4] Let wel! [5] Weet het (*van* kinnen, kennen)
[6] Gevaar [7] Zendt

Veel ondeuchden zijnder ieucht verderffenisse
Ick moet nochtans in zijne beternisse
Verblijden ende dat hy ten lesten tot my wint[1])
Die hem bemint met liefden natuerlijck
Die hem niet en betert leeft seer stuerlijck[2])
Daerom mijn lieve kindt
En weest tot hem niet als een vyant gesint
T'is u broeder ende ghy en moocht gheender tijt
Ten sy dat ghy beyde gevrienden[3]) zijt
Behouden zijn[4]), noch hy oock niet[5])
Wilt ghy ghenade verwerven om ghelet[6])
Van Godt wy moeten ghenade doen
Die gheleerde seggen t'is Gods Sermoen[7])
Merckt dat wel opdat ghy niet en wordt verdoemt.

D'outste Sone.

Wel Vader na dat hy weder comt
Uwen wille sal ghedaen zijn.

ALdus heeft den Vader den peys ghemaeckt tusschen den verloren Sone ende tusschen zijnen broeder, metten welcken hy ter tafelen gegaen is daer hy zijn vrienden ghelaten hadde. Ende seyde totten verloren Sone aldus:

Orsa sone siet hier uwen[8]) broedere[8])
Die u willecom heet te deser stonde.

Den verloren Sone.

Godt gheve [u[9])] ghesonde[10])

[1] (Zich) wendt; A *en* C *hebben* hem *na* hy [2] Halsstarrig [3] Wederkeerige vrienden [4] Zalig worden [5] *Lees om het rijm:* met d. i. mede [6] *Lees met* A *en* C: onghelet, d.i. zonder falen [7] Woord [8] *Lees:* den broeder dijn [9] *Ingevoegd naar* A *en* C [10] Gezondheid

Mijn broeder en t'uwer herten penitien [1])
Al hebbe ick ondeuchdelijck gheweest van conditien
Ende vol alder driffenisse [2])
Ick bidde u ootmoedelijck verghiffenisse
En draecht tot my geen quaedt vermogen [3])
Broeder ick bid u met weenende ooghen
Ghenade, ick [heb [4])] my te beteren ghepast [5])
Ende te schouwen der ondeuchden last
Dus bid ick u dat ghy 't my vergheeft.

Den Vriendt.

Sone hebt ghy ondeuchdelijcken gheleeft
Ende gedoolt in voorleden daghen
Stelt u ter beternissen eer ghy sneeft
Vliet voortaen die sondige plagen
Des vyants [6]) die veel laghen
Leyt om u in zijn net te houwen
Ende u siele te versmooren.

Den Vader.

Hoordijt sone die waerheyt vercoren
Dats gesproken als vrient van trouwen.

Den Vrient.

Van den bekeerden sondaer verblijden met machte
De hemelsche gheesten vercoren.

D'outste Sone.

Also schrijven in haer boecken de Doctoren.

[1] A *en* C *hebben*: (t') uwer herten petitien, d. i. uwe hartewenschen
[2] A *en* C droeffenisse [3] Wees niet boos op mij [4] *Ingevoegd naar* C
[5] Voorgenomen [6] Duivels

Den Vrient.

Laet ons dan wy menschelijcke gheslachte
Die Hemelsche eendracht houden in alle hoecken
Want den vijant waeckt altijdt om ons te vercloecken [1])
En hebben wy anders gheleeft dan wy souwen
Soo moeten wy ten minsten genade soecken.

Den Vader.

Dats gesproken als een vrient vol trouwen.

Den Vrient.

Sone wilt uwen vader eerende zijn
Ende regeert u voortaen wijsselijck
Want voortijts ghy hem ende den broeder dijn
Verthorent hebt afgrijsselijck
Maer betert u ende zijt prijsselijck
De deucht te volbrenghen voortane.

Den Vader.

Kindt wilt onthouwen
Dat hy u seyt devijselijck [2])
Want t'is gesproken als vrient vol trouwen.

Den Vrient.

Den Coninck der glorien sy prijsselijck
Onse sielen, op dat wy sonder flouwen
In deuchden volstaen.

Den Vader.

Dats ghesproken als vrient vol trouwen
Daerom sone wilt dese woorden knouwen [3])

[1] Verschalken [2] Duidelijk uiteengezet [3] Overleggen

Ick hope door Godt ghepresen
Dat ghy noch eens sult wesen
De sake mijns levens verschoonen [1])
Al hebdy somtijts ter ondeuchden geresen
Ende wt gheweest om my te thoonen [2])

Den Vrient.

Dit is een onderwijs naer betamen
Seer goet voor de kinderen van goeden stame
Die 't haer verdoen sonder schamen
Aendoende vader ende moeder druck ende thoren [3]).

Den Vader.

Hier hebt ghy moghen hooren
Vanden onnutten staet
Ende der armoeden besporen
Daer d'oncuyssche ten lesten in staet
Ten is niet dan vuylicheydt ende armoede
Want die vuyl putijnen dat weet elck
Niemant langer en thoonen fier ghelaet
Dan t'ghelt duert dan vergaet
De vrientschap want de nature is sulck
Daerom wacht [u [4])] daer voor al ghemeene
Ende blijft bevolen Jesum van Nazareene.

AMEN.

[1] De oorzaak van het vermooien van mijn leven [2] *Lees met* A *en* C: honen
[3] Verdriet [4] *Ingevoegd naar* A *en* C

IN dese Historie zijn veel Personagien. Maer daer en zijn maer dry principale. Te weten den vader ende zijn twee Sonen. Vanden welcken den jonckSten geheeten wort, den verloren Sone. Ende moralijck te spreken. Soo wort Godt verstaen by den Vader: ende by de twee kinderen, twee manieren van menschen in der werelt. By den outsten sone worden verstaen deuchdelijcke menschen die altijdt by Godt haren Vader blijven midts gratie, ende by den verloren Sone worden verstaen de sondighe menschen die de goeden [1] die sy van Godt almachtich ontfanghen hebben sottelijcken verdoen ende onnuttelijcken over-brenghen in wellusticheden des vleesch ende wereltlijcke ghenuchten. Die spijse der verckenen, dats sijn de duyvelen. Daer sy hen begheeren mede te versaden, dat zijn de sonden. Het vremde verre landt van Godt daer sy in woonen, dat is, de stadt der sonden: want de sondighe menschen sijn altijdt vremt ende verre van Godt totter tijdt dat sy wederom tot hem keeren midts penitentie ghelijck den verloren Sone weder keerde tot zijnen Vader alsoo de Historie dat bewijst. Ende ghelijck als den Vader alsoo den Sone ontfanghen heeft, zijn misdaet verghevende, ende hem ghefeesteert. Alsoo ontfanght onsen Heere de sondaers die tot hem keeren, ghelijck gheseyt is, die ontfermherticheydt doende ende d'eeuwich leven belovende ende ghevende: d'welck ons verleene den almogenden Vader inder eeuwicheyt. Amen.

FINIS

[1] Goederen

BIJLAGEN

I. DE VERSCHILLENDE UITGAVEN VAN HET VOLKSBOEK.

I. BIBLIOGRAPHIE.

A. Amsterdam, Cornelis Dircksz. Cool, 1641.

Histozie / || Vande ver- || looren soon || [*Houtsnede: De zoon afscheid nemende van zijn vader en op het punt te paard te stijgen.*] || t'AMSTELREDAM, || [*Dwarsstreep.*] || By Cozneliß Dircksz Cool/Boeckverkooper in de Warmoe- || straet/ in den vergulden Passer/ ANNO 1641. ||

De tweede en derde regel in hout gesneden.

In 4°, 8 bladen, ongepagineerd; merkletters Aij—Biij [B iv]. In 2 kolommen van 48 regels. Gothische letter. Custoden. F° [A] r° titelblad, v° *a* ONs wozd beschzeven in't Heylige || *enz.* [B iv] r° *b onderaan:* FINIS. [B iv] v° *a* IN deser Histozien zijn veel personagie || *enz.*; *onderaan: twee sluitstukken.*

Zeven verschillende houtsneden, waarvan waarschijnlijk alleen die op den titel in het volksboek thuis hoort. Twee houtsneden worden eenmaal herhaald.

Een exemplaar berust in de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage.

B. Antwerpen, Godtgaf Verhulst, 1655.

De. verlozen. || sone.·. || [*Houtsnede: De verloren zoon eet met de varkens.*] || T'HANTWERPEN. || [By Godtgaf Verhulst/ inde Cammerstraet/ inden || witten Hasewint. 1655. ||

De beide eerste regels in hout gesneden. De geheele titel wordt omgeven door eene versierde omlijsting.

In 4°, 8 bladen, ongepagineerd; merkletters A 2—B 2 [B 4]. In 2 kolommen van 50 regels. Gothische letter. Custoden. F° [A] r° titelblad, v° in blanco. A 2 r° *a* ONs wort beschreven int H. Euan- || *enz.* [B 4] r° *a* Van den bekeerden sondaer verblijden tem || *enz. Onder den tekst een dubbele dwarsstreep; daaronder in twee kolommen de toepassingen:* IN dese Historie zijn veel Personagien || *enz.; onderaan:* FINIS *In den rechterbenedenhoek de approbatie van den censor:* vidit. P. C. C. Ant. [B 4] v° in blanco.

Vijf verschillende houtsneden, waarvan er vier voor het volksboek zijn gesneden; de afbeelding op den titel wordt in het boek herhaald.

Een exemplaar berust in de Universiteits-bibliotheek te Gent. Het heeft vroeger behoord aan Dr. F. A. Snellaert aldaar.

C. Amsterdam, Jacobus Conynenberg, z. j. (begin der 18de eeuw).

Een Schoone || Historie ofte Parabel/ || Van den || Verloren Sone || Hoe hy zyn Goederen door-bragt met || Hoeren ende ligte Vrouwen. || Verçiert met veel fchoone Figueren daar || op accordeerende. || [*Houtsnede: Minnende paren, onder een boom gezeten, op welke Cupido een pijl afschiet.*] || t'AMSTERDAM, || [*Dwarsstreep.*] || Gedrukt by JACOBUS CONYNENBERG, Boekver- || koper/ op 't Water/ in de Koots-Man. ||

In 4°, 16 genummerde bladzijden; merkletters A 2—B 3 [B 4]. In 2 kolommen van 46 regels. Gothische letter, behalve in de opschriften der hoofdstukken en de aanwijzing der sprekende personen. Blz. [1] titelblad. 2 in blanco. 3 *a* De Historie van den || Verloren Zone. || [*Houtsnede.*] || ONs wort beschreven in 't H. Euan- || *enz.* 16 *a* Van den onnutten staat || *enz.*; *op het midden der bladzijde, onder eene houtsnede:* IN dese Historie zyn veel Personagien/ || *enz.*; *onderaan:* EYNDE.

Negen verschillende houtsneden, waarvan geen enkele voor het volksboek gesneden is. Al vermeldt het titelblad, dat de Historie versierd is met schoone figuren daarop accordeerende, die toepasse-

ijkheid laat veel te wenschen over. De houtsneden zijn trouwens neerendeels fragmenten van oude blokjes uit een Uilenspiegel of ignetten voor den kalender van een almanak; de Verloren Zoon als arkenshoeder wordt geïllustreerd door een houtsnede uit een kinderrent met spreekwoorden, voorstellende: „rozen voor de varkens trooien".

Een exemplaar berust in de boekerij van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden; een ander wordt vermeld in len prijscatalogus *Populaire Prozaschrijvers der XVIIe en XVIIIe eeuw* van de firma Frederik Muller & Cie te Amsterdam (1893), n^0^. 720.

D. Gent, Gebroeders Gimblet (tusschen 1767 en 1800).
In eene lijst van uitgaven dezer drukkers komt ook voor:
Historie van den verlooren Zoon.
Zie Van der Haeghen, Bibliographie Gantoise IV, 40, n^0^. 5072.
Een exemplaar van dezen druk heb ik niet kunnen opsporen en is ook door Dr. van der Haeghen niet gezien.

Natuurlijk hebben er meer drukken van dit volksboek bestaan. Dat de oude Hollandsche uitgaven oorspronkelijk met dezelfde, toepasselijke figuren geïllustreerd zijn geweest als B, blijkt uit het nog aanwezig zijn van een dier houtsneden onder de blokjes van de volksdrukkers Koene te Amsterdam, bij wie zoo menig oud houtblok is te recht gekomen, waarvan zij den oorsprong niet meer kenden, en dat zij dus op goed geluk in de een of andere hunner uitgaven gebruikten (zie hierachter, blz. 67).

---

2. DE ONDERLINGE VERHOUDING VAN DE VERSCHILLENDE DRUKKEN.

De drie uitgaven der Historie van den Verloren Sone die ons bewaard zijn gebleven behooren tot dezelfde redactie van het volksboek

en verschillen niet meer van elkaar dan verwacht kan worden bij weinig zorgvuldige herdrukken over een ruim tijdsverloop.

De Antwerpsche druk B gaat natuurlijk rechtstreeks terug op de oorspronkelijke 16de-eeuwsche uitgave, die zeker ook wel Antwerpsch, of althans Brabantsch, zal zijn geweest. Al is de tekst, ook door drukfouten en enkele uitgevallen woorden en regels, niet meer geheel gelijk aan de oude, toch blijkt door vergelijking met de andere drukken dat wij hier de beste overlevering hebben; daarom hebben wij dezen tekst herdrukt.

De Amsterdamsche drukken A en C staan dicht bij elkaar; ze stammen zonder twijfel beide af van éénzelfde Hollandsche editie, die (wellicht reeds in de 16de eeuw, blijkens de hierboven vermelde oude houtsnede) zal zijn nagedrukt naar eene ons onbekende Antwerpsche uitgave, een der voorloopers van B.

De druk van Conynenberg, die heel wat jonger is dan die van Cool, geeft daarvan natuurlijk blijk in zijn uiterlijk: hij is in woordvormen en spelling wat gemoderniseerd. Aangezien C echter is nagedrukt naar een nauwkeuriger herdruk dan A — dat vol slordigheden en drukfouten zit die het voorbeeld van C niet bevatte — zoo bewaart de jongere druk dikwijls de oorspronkelijke lezing, gelijk aan die in B, terwijl A onverstaanbaar is geworden. Waar echter de redactie van B afwijkt van die van het gemeenschappelijk voorbeeld van A en C, komen deze hierin natuurlijk met elkaar overeen, behoudens eventueele latere drukfouten.

Daar ook B een late druk is en dus een aantal kleine wijzigingen en onnauwkeurigheden uit vroegere herdrukken overerfde, is de lezing in B niet altijd de oorspronkelijke. Door vergelijking van A, B en C is dienaangaande dikwijls zekerheid te krijgen. In belangrijke gevallen hebben wij in de noten onder onzen tekst deze verkeerde lezingen aangewezen. Kleinigheden daar op te geven had echter geen belang, omdat de oorspronkelijke tekst toch niet gereconstrueerd zou kunnen worden.

Om een denkbeeld te geven van den tekst van A laten wij hier, achter het titelblad dezer editie, den eersten kolom van den tekst in letterlijken herdruk volgen.

Historie/ Vande ver-looren soon

t'AMSTELREDAM,

By Cornelis Dirckſz Cool / Boeck-verkooper in de Warmoe-ſtraet/ in den vergulden Paſſer / ANNO 1641.

ONs word beschreven in't Heylige Euangelie, dat op een tijdt was een Vader des Huysghesins, een machtigh man van goede. Welcke machtige Man oft Vader des Huysghesins twee Sonen hadde, vanden welcken die jongste geheeten wordt die verlooren Sone, ende dat mits redenen, gelijck ghy dat in desen navolgende Historye in't langhe hooren sult. Dese Vader des Huysgesins was een rijck machtigh Man. Aengesien dat hy van oudheden seer onmachtig was, dat hy voortaen die sorghe ende den last zijnder goeden, ende die sorghe des regiments van dien niet wel ghedoen en konde, dachte in hem selven dat hy den geheelen last ende dat geheele regiment van alle sijne tydelijcke goede sijnen oudsten Sone in handen stellen wilde, ende hem daer af den gheheelen last geven wilde. Om welcke te volbrengen hy sijn twee Sonen tot hem geroepen heeft, ende sprack totten Oudsten, seggende aldus:

Die oudheydt doet my seer vertragen:
Mijn weerde Sone verkoren,
Als dat ick niet en kan verdragen,
'tRegiment des huys noch daer na gevragen
Daerom wilter wijsheyd in sporen
Om wat te regeeren ons goed,
Ghy zijt de oudste Sone vroed,
Want ick u bevele den last,
Ende steld al-te-mael in u hand,
Daerom wijslijck dat te regeeren past,
Dat bidde ick u mijn Sone eerbaer.

d'Oudste Sone.

Na mijn verstand Vader,
Regeer ick ons goed in der waerheyd,
Met grooter pijnen.

Die Vader.

Geen goed sonder arbeyd.

d'Oudste Sone.

Vader, arbeyd geen goed voorwaer

Soeckt verdriet my in 't hertsen adere,
Dat mijn Broeder daer
Al verdoet, verstady 't Vadere.

Die verlooren Sone.

Seght my valschs verradere,
Waer dede ick oyt overdaet,
Seght argh Slangen-tonge quaet.

Wij deelen hieronder de verschilpunten in de drie edities mede; in de lijst zijn evenwel verschillen in spelling en afwijkingen in het gebruik van naamvalsvormen in den regel niet opgenomen. Daaromtrent moge hier de mededeeling volstaan dat A gewoonlijk den ouden vorm „die" bezigt voor het lidwoord in den eersten naamval, B daarentegen den verbogen naamval „den" voor het mannelijk en „de" voor het vrouwelijk geslacht, terwijl C den nieuwen vorm „de" gebruikt (A die Vader, B den Vader, C de Vader; A die oudheydt, BC de outheyt). Wat de oude naamvalsvormen betreft, alle drukken bewaren daar de sporen van; maar tengevolge van drukfouten of van wijzigingen door den zetter is nu eens A, dan weer B in dezen ouderwetscher. De moderniseeringen van C betreffen inzonderheid de spelling, maar dikwijls ook woordvormen (AB goeden, C goederen; AB gedoen, C doen; AB weerde, C waarde; enz.); deze afwijkingen zijn natuurlijk niet alle in de lijst vermeld.

PLAATSEN WAAR DE LEZING VAN A EN C AFWIJKT VAN DIE VAN B.

(Bij gelijke lezingen in A en C of B en C wordt afwijkende spelling in C niet altijd opgegeven.)

Blz. 3, reg. 5 A mits redenen, B met redenen, C om redenen — 3, 7 A rijck machtigh, B machtich, C ryk magtig — 3, 9 A B goeden, C goederen (*zoo ook elders*) — 3, 13 ende hem... wilde *ontbr. in* C — 3, 19 A niet... verdragen, B C niet meer... ghedraghen — 3, 22 A wat, B C wel — 3, 23 A Ghy zijt de oudste Sone vroed, B C G. die z. mijn outste s. soet — 3, 24 C Want ik bevele u al den last — 3, 25 C stellet u — 3, 29 A Vader, B Vaer, C Vaar — 4, 6 A Vader,

arbeyd, B C Sonder arbeyt — 4, 7 A Soeckt verdriet my in 't hertsen adere, B Maer t'verdriet my in 't herte adere, C Maar 't verdriet my in hertze adere — 4, 8 A B daer, C ons goet daer — 4, 13 A argh Slangen-tonge quaet, B arch ſlangen s'daghe quaet, C arg Slang en Tongequaat — 4, 17 A Wijſlijck om b. t. l. nae u geneuchte; *de regel ontbr. in* C — 4, 18 A C Daerom en, B Daerom — 4, 19 A verdroegh, B verdraech, C verdroeg — 5, 6 A voor uwen o., B C voor o. — 5, 11 A Des anderen, B Die anders, C Des anders — 5, 16 A Broeder die, B C broeder — 5, 17 A met u... m. ſijn, B C niet u... m. ſijn (C zyn) — 5, 18 A en v. w. i. zijn, B C ten v. w. i. ſijn — 5, 21 A ſpoene, B C ſpoen — 5, 23 A ſal h. goed doene, B C en ſal h. goet doen — 6, 3 A Ter... kercken, B Tot... hercken, C Ter... herken — 6, 7 A optagien, B pretagien, C precagien — 6, 8 A van, B dats van, C dat van — 6, 9 A voettagien, B partagien, C pottagien — 6, 11 A C ontragien, B outragien — 6, 12 A C des kijvens, B het kijven — 6, 15 A C qualijck t'ſamen, B qualijck by een — 6, 16 A C Vuyl Kokijn wat meendy? B Vuyl cokijn waer om ſijt ghy beſchort — 6, 17 A C goed ſonder betamen, B goet alleen — 6, 18 A C neen ick niet meer, B een ic weet meer — 6, 20 A te kort, B te cort, C discoort — 7, 1 A meughdy, B moocht ghy, C moogdy — 7, 2 A C ſulcker, B ſulcken — 7, 5 *ontbr. in* B — 7, 7 A op my ſijn, B op zijn, C op my veel — 7, 13 A B mijn, C in mijn — 7, 14 A deſe vuyl Hypocrijt, B deſen hypocrijt, C deze vuyle hypocryt — 7, 15 A beknagen, B beknaghen, C beklagen — 7, 16 A darmen, B C dermen — 7, 18 A ick op den voet, B als ict op de borcht, C als ik opde borg — 7, 19 A B peere, C vere — 7, 20 A Ke!... Kreuckelare, B Ke... truckelere, C 'k... trukelere — 7, 22 veel *ontbr. in* C — 7, 23 A C eere, B teere — 7, 26 A veere, B vere, C Beere — 7, 27 A Segghende, B C Segghen — 8, 1 A wilde voortane, B wil voordane, C wil voorts — 8, 2 A Jongelingen kyvagie, B ionghen rivagie, C jonkgelingen rivagie — 8, 7 A roockeloos (*zoo ook verderop*) B t'Roeckeloos, C het Roekeloos — 8, 9 A Als deſe verlooren S.... op die, B Als nu den verloren S.... op ſijn, C Aldus deze verlooren S.... op de — 8, 11 A C evelen, B edelen — 9, 8 A wie... ghedacht, B hier wie... ghedocht, C wie... gedogt — 9, 9

A juyste, B iust, C juyst — 9, 15 A ons wat... op die zy, B ons noch wat... op d'sije, C ons... op d'zye — 9, 16 A moest, B soo moest, C moesty — 9, 24 A jenste Geestekens, B ienste gheestkens, C jongste geestkens — 9, 25 A noyt... sach, B oyt... aensach, C noit... aanzag — 9, 26 A Wat sal, B C Waer salt — 10, 2 Daer Duyvele en hebt g. regeert, B Waer duyvel, en hebt g. regreet, C Waar duyvel en hebben g. regreet — 10, 2 A B penninghen, C eenigen — 10, 5 A Een fraeyste, B Ende een t'fraeiste, C Ende een fraeitste — 10, 9 A swerven, B G swermen — 11, 1 wat *ontbr. in* B — 11, 3 A leght, B C leyt — 11, 5 A C Want wat, B Wat dat — 11, 9 A C bedorven, B verdorven — 11, 13 A hem al even, B hem even, C al even — 11, 14 A C al, B 't al — 11, 20 A geld uyt is, B ghelt al uyt, C gelt is al uyt — 12, 1 die *ontbr. in* C — 12, 2 tot *ontbr. in* C — 12, 8 A belach, B besach, C bejag — 12, 11 adieu *ontbr. in* A — 12, 13 A B besoeven, C besnoeven — 12, 15 A C Silver-werck, B Silveren werck — 12, 17 A overbrocht, B C om ghebrocht — 12, 19 A C Kind, B Kinderen — 12, 22 A ontrent bleven is soo lange wachtende dat d. n. te huys, B ontrent bleef wachtende soo langhe tot dat d. n. in huys, C omtrent gebleven is, zo lange wagtende dat d. n. t'huys — 12, 25 A C Cantoor, B Contoor — 12, 26 A C silver, B Silverwerck — 13, 3 A Wat leyd u daer aen vuyl druyt, B Wat leyter u aen vuyl bruyt, C Wat leit'er u aan, vuil druit — 13, 7 A ter, B C te — 13, 9 *ontbr. in* A — 13, 14 A B Oock, C Dog — 13, 18 A C sal dan, B sal — 13, 19 A B vroedere, C bevroedere — 13, 21 A mijnder, B C van mijnder — 13, 22 A Seggen dat hy, B Segghen dat hy, C Segge dat gy — 14, 1 A hy's, B hijs, C hy — 14, 14 A B wel, C wel toe — 14, 16 A leyd u aen hoe 't g., B leyter my aen hoe dat g., C leyter my aan hoe dattet g. — 14, 18 A doch niet te trouwelijcker, B noch niet te rouwelijcker, C dog niet trouwerlyken — 14, 26 A C schoyen, B schatten — 15, 3 A Ende gheneuchte plien, B Ende ghenuchte plien, C En geneugt plegen nu — 15, 4 A B met, C mede — 15, 7 A C weder, B wederom — 15, 8 A C gegaen, B ghecomen — 15, 10 A over-brenghen, door-slaen, B om-brenghen, C door-brengen — 15, 12 A over-bracht, B omghebracht, C doorgebragt — 15, 15 A Vader, B C vadere — 15, 17 A t'eenen gader, B

t'eenengadere, C te gadere — 15, 18 A my... groote torment, B ick... torment, C my... groot torment — 15, 19 A Van 't aenfiene, B Vant aenfien, C Van 't aanzien van — 15, 21 A C wondert, B verwondert — 15, 22 Van armoeden en fuldy weten noch hoerieren, B Van armoede en fult ghy weten noch leeren, C Van armoede zuldy u nog zo tieren — 15, 24 A lopen en ratelen, B loopen hoereeren, C lopen en ravelen — 15, 25 A C In Tavernen en(de) Bordeelen, B In Bordeelen ende taveren — 16, 1 A B hy, C gy — 16, 2 A C fal moghen, B fal — 16, 4 A langer, B langhe, C lang — 16, 8 soo *en* u *ontbr. in* A — 16, 12 A langhe, B C langher — 16, 13 A te doen, B C te doene — 16, 14 A ick nu, B C nu — 16, 15 A mijn gedeelten flecht, B mijns gedeelten recht, C mijns gedeelte regt — 16, 18 A C fpoene, B foen — 16, 19 A ter deughd... doene, B de deucht... doen, C ter deugt... doen — 16, 21 A C ftame, B ftamme — 16, 26 A eenen ftrond, B eenen ftront, C een ftont — 17, 5 A bloed, B boet, C bloet — 17, 6 A mits nijdig klagen, B mits nijdige lagen, C mit nydige bage — 17, 8 A Slockaert, B fchockaert, C fchokaart — 17, 9 A flatter en kockaert, B C flatterende cokaert — 17, 10 A t'uwen, B t'uwer, C in u — 17, 12 A C fchempigh, B fchimpich — 17, 19 A B wat, C uyt — 17, 27 A C hy in, B ghy — 18, 2 A C 't hem, B hem — 18, 3 A fijn ampts-ghedeelte, B zijns kints ghedeelte, C zyns Ampts gedeelte — 18, 15 A Nu B C En — 18, 16 A Rovert, B toonaert, C toovaart — 18, 22 A Och... feer wt, B O... wel feer uyt, C Og... zeer wyt uyt — 18, 25 A en fal, B mach, C en mag — 18, 26 A wint, B C went — 19, 12 A ftranck, B franck, C ftrank — 19, 13 A mee adieu, B met aldus, C met adieu — 19, 23 A ende fpelen, ende hoeren, met, B fpelen ende hoveren, C en fpelen, ende hoereeren, met — 19, 24 A hy dan, B C dat hy — 19, 25 A overbracht, B omghebracht, C overbrocht — 20, 1 A goet, B gaet, C gaat — 20, 3 A verftaen, B verlaten, C verlaften — 20, 6 A met Vrouwen verfmeeren, B C niet moghen fineren — 20, 8 A gaften, B ghaft, C geeften — 20, 10 A Dan... datter m. geleeden, B Dan... dat hem m. geleeden, C En... dat hem m. geleiden — 21, 2 A B fcheyden fal, C fcheyde — 21, 4 A Krijghe 't gelt d. hy, B Crijghet t'ghelt d. hy 't, C Hy kryge Gelt d. hy 't — 21, 5 A 't Sa, B Sa, C Soo — 21, 12 A 't Swaer, B C

T'is waer, maer — 21, 14 al *ontbr. in* A — 21, 18 A Fits, B Vits, C Tits — 21, 21 A C Dat en, B Dat — 22, 12 A beſt konnen, B C beſtonden — 22, 16 A Ick en ſegge, B Ick ſeght, C Ik en zeg — 22, 22 en *ontbr. in* C — 22, 23 u *ontbr. in* A — 23, 3 A ſorghen, B C gheſorcht — 23, 8 van *ontbr. in* A — 23, 12 al *ontbr. in* A — 23, 13 A d'lijf, B C blijf — 23, 14 A Dat, B C Dan — 23, 17 A Nu vuyl druyt, B En vuylbruyt, C Wel vuil druit — 23, 19 A Soo, B C Sa, sa — 23, 24 A C hem nu niet al, B hem al — 23, 25 die *ontbr. in* A — 24, 6 met *ontbr. in* C — 24, 7 A Na... t'onſent, B Nu... t'onſer, C Na t'onſer — 24, 13 A C broecxkens, B brockijns — 24, 14 A van kokijns, B vande kockijns, C vanden koexkens — 24, 17 A ghy wildet, B hy willet, C gy en wildet — 24, 19 A Die, B C Dees— 24, 22 A bleus, B fleus, C vleus — 29, 23 u *ontbr. in* A — 24, 24 A C onbeſcheen en rego(u)reus, B onbeſchent en rigoureus — 25, 1 A B gheſchint, C geſchinkt — 25, 8 A hoe mocht ick hier toe, B moeſt ick hier toe, C moeſt ik hier — 25, 11 A heb, B hadde, C had — 25, 13 A kont, B C rout — 25, 15 A C Heft, B Packt — 25, 18 A ſoecken de glorien, B ſoecken te glorieren, C ſoekende glorieren — 25, 19 A C cieren, B ciere — 25, 20 A u te volſtrenghen, B te volbringhen, C te volſtringen — 25, 22 A De Duyvelen moeſten h. m. brengen, B Den duyvel moeſten h. m. ſpringhen, C De duyvele moeten h. m. bringen — 25, 23 u *ontbr. in* C — 26, 5 A C Alle duſdanighe B Alduſdanighe — 26, 7 A ende ſ., B C met ſ. — 25, 9 A u geldeken, B C t'geldeken — 26, 16 A ſtovende baden, B ſtoven en baden, C ſtooven ende baden — 26, 17 A nu de, B nu die, C nu een — 26, 19 A B badt, C dan — 26, 20 A Ghetelt, B C Gheſtelt — 26, 23 A B met, C by — 26, 24 A verhoren, B verharen, C hazelaren — 26, 26 A B daer, C datter — 27, 2 A C Och, B O — 27, 5 A dorren, B dorven, C durven — 27, 14 veel *ontbr. in* A — 27, 15 A ben naeckt, B C heel naeckt ben — 27, 17 A haelt, B haelde C haalden — 27, 18 A zy mijnder... bewende, B ſy mijnder... bewende, C is mijn... behende — 27, 20 A oneerlijcke velonye, B oneeren en vileynie, C oneere en violyne — 27, 21 A puteyn, B putijnen, C puteynen — 27, 22 A Thoonde, B C Thoonende — 27, 24 nu *ontbr. in* A C — 27, 26 A Joncker een, B Jonck-heere en, C Heere en — 27, 29 A C

Smadelijck, B Verſmadelijck — 28, 1 A baet... gheklaeght, B batet... gheclaecht, C batet... gewaagt — 28, 2 A haeſte, B C allinden — 28, 3 A yemand, B niemanden, C iemand en — 28, 4 toch *ontbr. in* A — 28, 12 A overbracht, B over-ghebracht, C deurbragt — 29, 2 A deur-brengen, B C over-brenghen — 29, 4 t'eten noch *ontbr. in* C; A C noch g., B oock g. — 29, 6 A C mits, B door — 29, 10 A ſeyd, B ſeyde, C ſeit — 29, 11 A C Hemelrijcke, B Hemelrijck — 29, 12 Wilt allen dinghen verlijcke, B Want allendighen verlijcke, C Wat ellendigen verſyke — 29, 14 nu *ontbr. in* A — 29, 20 A 't Sy, B C T'ſy — 29, 23 A vleeſſchelijck quaden ſtront, B vleeſllijckheyt quaden ſtronck, C vleeſlykheit vuylen ſtronk — 29, 25 A C ſake, B ſaken — 29, 26 A in deſen, B te deſer, C te deſen — 29, 26 en 27 *in* A *omgezet* — 29, 28 A C Och, B O; A B in ſtaden ſtaen, C gaed ſlaan — 30, 3 *ontbr. in* B — 30, 6 A leven, B C ſneven — 30, 8 A hoe lange, B ſoo langhe, C zo langes — 30, 10 en 11 *in* A *omgezet* — 30, 12 A noyt gheweeſt bylode, B gheweeſt van noode, C geweeſt by lode — 30, 13 A C Mijns, B Mijn — 30, 14 A ſchrijven, B ſchrijden, C ſchreyden — 30, 19 Dat *ontbr. in* A — 30, 20 A een, B C de — 30, 23 A C in der, B inde — 31, 4 A mits grooter, B door groote, C van grooter — 31, 5 A ter kenniſſen lijnder, B tot kenniſſe van zijn, C ter kenniſſe van ſyn — 31, 6 A C vrienden, B vriendt — 31, 9 A C in der gratien, B inde gratie — 32, 7 en 8 *ontbr. in* A B — 32, 10 A dat ghy noch, B zijt ghy noch, C dat gy nog zyt — 32, 11 A C Danc ic, B Ick danck — 32, 12 A ter k. bracht, B tot k. ghebracht; *de regel ontbr. in* C — 32, 16 A mits ſ. verblent, B met ſ. verblent, C met mijn z. verblint — 32, 17 A nae mijns, B mijn, C na mijn — 32, 18 A deeren, B C boeten — 32, 20 A hueden veelje, B te hoeden veel tijen, C hoeden veel tye — 32, 24 A bidden Vadere, B te bidden Vader, C te bidden, o Vadere — 32, 25 A C der d. verſmadere, B de d. verſmader — 32, 26 laet my *ontbr. in* A — 32, 27 A C een ſlecht k., B eenen k. — 33, 2 A C ter, B tot — 33, 3 A nemmermeere, B nimmermeer, C nimmer meere — 33, 11 dat *ontbr. in* A — 33, 17 A B dat, C om dat — 33, 21 A ontbeydende, B C arbeydende — 33, 22 hem *ontbr. in* B — 33, 23 hy *ontbr. in* C — 33, 26 A Wanen komt dat Eſbatement, B Waerom comt dit nu alſoo,

C Waarom komt dat Esbatement — 33, 27 A De Trompet en die hoor ick dromen, B De Trompette die ick hoor bromen, C Die trompetten die ik hoor dromen — 34, 2 die *ontbr. in* C — 34, 7 A ſijne vrienden al, B ſijn vrienden alras, C zyne vrinden al — 34, 8 A C ſtal, B ſtal was — 34, 9 A C Was, en, B En — 34, 12 A mijnen vadere, B mijn vader, C mynen Vader — 34, 13 A herten adere, B s'hertſen Ader,; C Hertſen ader — 34, 14 A ſulcken ſemblant, B ſulck ſamblant, C ſulke ſamblant — 34, 15 A dant, B trouwant, C trawant — 34, 16 A Fits, B Vits, C Vitſt — 34, 18 meer *ontbr. in* C — 34, 19 A C mijn goed heeft ghequist, gheſchint, B zijn goet heeft gheſchint — 34, 22 A heelen, B hellen, C helen — 34, 23 A queelen, B quellen, C quelen — 34, 24 hy *ontbr. in* C — 34, 27 tot *en* hoe *ontbr. in* A C — 35, 1 Ende *ontbr. in* A C — 35, 2 hy *ontbr. in* A C — 35, 3 Sone *ontbr. in* A — 35, 7 dat *ontbr. in* A — 35, 12 A C des, B dit — 35, 13 A C Dat ick die geenſins en, B Die ick nu gheenſins — 35, 16 u *ontbr. in* A C — 35, 19 A koren, B C comen — 35, 20 A v. t. vereeren, B C mijn v. t. vereeren — 35, 24 A C Moeſtmen, B Moetmen — 35, 25 A vont, B C vonde — 35, 26 A tafel 'rondt, B C tafelronde — 35, 27 A deere in 't hertſen gronde, B C deert in s'hertſen gront — 35, 28 A ronde, B C ront — 36, 5 my *ontbr. in* B — 36, 6 A dat is, B C is — 36, 7 A B is, C is, is — 36, 11 A die... verſint, B dat... verſient, C dat... verſint — 36, 12 A C Boeve, B boeve kint — 36, 13 A onnutte, B C onnuttich — 36, 17 A noodelijck, B nootelijck, C nootlyk — 36, 19 A des, B C dees — 36, 23 A datter, B C dattet — 36, 27 A C ſijnder, B zijn — 37, 2 moet *ontbr. in* C; A zijne, B in zijne, C in ſyn — 37, 3 A hy hem, B dat hy, C dat hy hem — 37, 4 A C beminne, B bemint — 37, 5 ſeer *ontbr. in* A — 37, 8 A ghy en mocht tot, B ende ghy en moocht, C ende gy en meugt tot — 37, 9 beyde *ontbr. in* C — 37, 10 A Ghehouden, B C Behouden — 37, 11 A C onghelet, B om ghelet — 37, 13 A C ſermoen, B Sermoon — 37, 14 dat *ontbr. in* A — 37, 16 A koemt, B comt, C komt — 37, 22 hier *ontbr. in* A — 37, 23 A Dien, B C Die u — 37, 25 u *ontbr. in* B — 38, 1 A t'uwer herten peticien, B t'uwer herten penitien, C uwer herten petitien — 38, 3 A C droeffeniſſe, B driffeniſſe — 38, 4 A vergiſſinghe, B verghtffeniſſe, C vergiffeniſſe — 38, 7 A ick my... paſt,

B ick my... ghepaſt, C ik heb my... gepaſt — 38, 12 A verdoolt, B C gedoolt — 38, 19 A verlooren, B C vercoren — 38, 20 vrient *ontbr. in* C — 38, 22 A verblijt m. macht, B C verblijden m. machte — 39, 2 A C menſchelijcke geſlachte, B menſchelijck gheſlacht — 39, 3 A C eendrachte, B eendracht — 39, 4 A ware... ons, B C waeckt... ons te — 39, 5 A B hebben wy, C wy hebben — 39, 8 A Dat's geſproken, B Dats geſproken, C Gy ſpreekt — 39, 12 A hen ghy ende die, B ghy hem ende den, C hemgy ende — 39, 13 A C hebt ſeer, B hebt — 39, 14 *ontbr. in* C — 39, 19 A B vol, C in — 39, 25 A Dat is, B Dat, C Dats — 39, 26 A B Daerom, C Maer — 40, 1 A C aen, B door — 40, 5 A te hoonen, B te thoonen, C te honen — 40, 7 A in 't verthoonen, B naer betamen, C nu verſchoonen — 40, 8 A ſtammen, B ſtam, C ſtame — 40, 10 A Aen-doende, B Aendoende, C Aendoen — 40, 13 den *ontbr. in* A — 40, 15 A d'onkuyſheid... ſlaet, B C d'oncuyſſche... ſtaet — 40, 16 A C vuylheyd, B vuylicheydt — 40, 17 A die vuyl potteyn, B die vuyl putijnen, C groote Puteynen — 40, 18 A Niemandt, B Niemant, C Niet — 40, 19 A daer't, B C duert — 40, 20 A haer natuer is ſoo, B de nature is ſulck, C nature is ſulk — 40, 21 A u daer, B daer, C u — 40, 23 A FINIS, B AMEN, C [houtsnede] — 41, 1 en *ontbr. in* A — 41, 7 A by deuchdelijcke, B deuchdelijcke, C die deugdelyke — 41, 8 A C gratien, B gratie — 41, 10 A C dwaeſlijcken, B ſottelijcken — 41, 13 A dat's der Duyvelen, B dats ſijn de duyvelen, C dat zijn de duyvele — 41, 14 A verjaghen, B C verſaden — 41, 18 A als, B C alſoo — 41, 22 A ontfermherticheyt, B ontfermherticheydt, C ontfermhertigheden — 41, 23 A en eeuwighe, B ende d'eeuwich, C en eeuwige — 41, 24 A C verleent, B verleene; Amen *ontbr. in* A C — 41, 25 FINIS *ontbr. in* A C.

II. OVERZICHT VAN DE LITTERATUUR BETREFFENDE HET VOLKSBOEK.

J. J. NIEUWENHUYZEN, in: De Dietsche Warande I (1854/55), 10 vlgg. en 585 vlgg. (uitgave van den tekst met de varianten der verschillende edities).

G. D. J. SCHOTEL, Vaderlandsche Volksboeken I, 226 vlgg.

H. HOLSTEIN, Das Drama vom verlornen Sohn (1880), 52 vlg.

F. SPENGLER, Der verlorene Sohn im Drama des XVI. Jahrhunderts (1888), 165 vlgg.

G. KALFF, Gesch. der Nederl. Letterkunde in de 16de eeuw I, 222; II, 371 vlg.

Ofschoon de ons bewaard gebleven drukken der Historie van den Verloren Sone niet vermelden dat het volksboek vertaald is, hebben wij hier toch niet met een oorspronkelijk Nederlandsch werk te doen. Het volksboek is zoo min een in de Nederlanden ontstane dramatiseering van de bekende gelijkenis uit het 15de hoofdstuk van het Lucas-evangelie, als een vrije Nederlandsche bewerking van een der Latijnsche tooneelstukken die dezelfde stof tot onderwerp hebben, b. v. van den in 1529 verschenen Acolastus van den Haagschen rector Gnapheus.

Ons volksboek is een dramatisch gedicht, waarin echter de handeling telkens afwisselt met een verhalend gedeelte — aan het begin van de hoofdstukken waarin de Historie verdeeld is — dat als inleiding dient van een volgend tooneel. Of dit de oorspronkelijke vorm is van het Nederlandsche boek, valt niet met zekerheid uit te maken,

daar wij geen andere redactie kennen. Maar het is natuurlijk mogelijk dat die stukken proza eerst naderhand in de plaats zijn gekomen van verzen en dat ons volksboek de bekorting is van een aanvankelijk veel uitgebreider tooneelstuk. Iets dergelijks is b. v. geschied met de Historie van Jan van Beverley (zie Nederl. Volksboeken VI, 43 vlg.; Tijdschr. v. Boek- en Bibliotheekwezen III (1905), 140 vlg.).

Het voorbeeld van onzen Verloren Sone is eene Fransche „moralité", die inderdaad veel grooter is dan de Nederlandsche bewerking. Verschillende tooneelen, die bij ons ontbreken of in de stukken proza alleen in het kort worden aangeduid, zijn daar dramatisch uitgewerkt. Het Fransche stuk telt omstreeks 1500 verzen; dus meer dan tweemaal zooveel als het onze.

Toch volgt daaruit niet met zekerheid dat ons volksboek ooit anders is geweest dan wij het kennen. De oorspronkelijke bewerker kan evengoed terstond bij het vertalen zijn voorbeeld hebben bekort.

Van de Moralité de l'Enfant Prodigue par Personnages, translatée de Latin en François, selon le texte de l'Evangile, heb ik geen exemplaar kunnen raadplegen. Ik ken slechts het vrij uitvoerige overzicht van den inhoud, dat de gebroeders Parfaict mededeelen in hunne Histoire du Théatre françois III (a°. 1745), 139—144. Ik neem dit hier in zijn geheel over.

„Le Rustre & l'Enfant gâté ouvrent la Scene, par le conseil qu'ils tiennent sur les moyens de gagner leur vie: La conclusion de leur discours, est que possédant plusieurs talens, ils doivent s'attacher à celui qui peut les entretenir doucement, sans craindre les recherches de la Justice. D'un autre côté, le Pere de famille uniquement occupé du chagrin que lui cause le cadet de ses fils, ne peut gouter tranquillement la satisfaction qu'il reçoit de l'aîné: & prie Dieu d'avoir pitié de ce libertin, & de le préserver de mauvaise rencontre.

Le Pere.

S'il ne s'amende, seurement,
Il sera cause de ma mort.
Prince du Ciel, vueillez permettre
Mon fils venir à meilleur port:

Car si tousiours est en tel estre,
Il sera cause de ma mort.
O! quel reconfort!
Quel mauvais rapport
J'ay de luy, j'en suis
Navré si très-fort,
Et par tel effort,
Que plus je n'en puis.
O combien d'ennuis,
Par jour & par nuitz
Prend un poure Pere,
Pour ses mauvais fils,
En péchez confitz.
O douleur amere!
O fiere misere!
Je crois si la mere,
N'eust point enfanté
Enfant qui s'ingere
A tout vitupere,
Que bon eust esté.

„Pendant ce tems-là, le Prodigue conduit par le Rustre, & l'enfant gâté, va dans une maison de débauche, où il dépense bientôt le peu d'argent qu'il a sur lui. Il court à la maison paternelle, d'où il rapporte quelque argenterie, & de la vaisselle d'étain qu'il vient de dérober. Son retour surprend la Compagnie, qui ne comptoit plus le revoir. Cependant le Pere apprenant le vol de son fils, redouble ses soupirs. Oubliez cet ingrat, lui dit son fils aîné.

Le Pere.

Certes, mon filz, je n'en puis mais,
Car c'est ma génération:
Vostre mere, dont Dieu ait l'ame,
Ce me semble étoit preude femme;
Bien sçay que tous deux estes miens.

Le Frere.

Pere, vous estes abusé,
D'aimer si fort le Hoqueleur[1])
Qui vous a du tout déprisé,
Et faict au cœur tant de douleur.

„De son côté, le Prodigue plus amoureux que jamais, joue avec deux Filoux: ceux-ci s'entendent avec la Gorriere, & sa Compagne, qui sous prétexte de le conseiller lui font perdre tout son argent. Il reste une derniere ressource au Prodigue; il va à son Pere, & lui demande sa légitime. Le Vieillard la lui remet en pleurant; & ce misérable ne s'en voit pas plutôt en possession, qui revient la dissiper de la même maniere. Le lendemain matin, n'ayant plus d'argent, la Maîtresse du lieu, & les deux filles le dépouillent pour leur payement.

La Gorriere *le chassant.*

Allez villain.

Fin-cœur-doux.

Allez, Maraut,
Venez-vous chercher les Gorrieres[2])
Faire banquetz & bonne chere,
Et vous n'avez de quoy fournir?

„Le Prodigue se retire tristement, & n'osant retourner chez son Pere, il prend le parti de servir, & entre chez un Maître, qui le prend pour garder ses cochons.

Le Prodigue *habillé en Valet d'Ecurie.*

Sou,

Sou, Sou, Gorret, je m'en vois
Garder les pourceaux dans ces bois.

[1]) *Hoqueleur*, Débauché avec excès. [2]) *Gorriere*, Femme parée, fiere de sa parure. *La Grand' Gorre*, Habit magnifique des Dames, contre lequel les Prédicateurs du tems déclamoient vivement.

„Malgré son état, le Maître soupçonnant que ce Valet peut être d'une condition plus relevée, lui demande qui il est. Le Prodigue lui fait un fidéle récit de son malheur, & le Maître en honnête homme, lui conseille d'aller se jetter aux pieds de son pere, & de lui demander pardon. En chemin le Prodigue rencontre l'*Amy de Bonne-Foy,* qui prévenant l'esprit du Pere, l'engage à oublier toutes les fautes de ce fils, & à le reprendre chez lui. Le Pere en effet, le reçoit les larmes aux yeux, avec d'autant plus de joye, que cet Enfant, vraiment repentant, déteste si parfaitement sa vie passée, qu'il la donne pour exemple aux Spectateurs, en leur conseillant d'éviter d'y tomber, & termine ainsi la Piece.

Le Prodigue *aux Spectateurs.*
Veu aussi avez les Mysteres
Du vilain estat de luxure,
Les pauvretez, & les miseres
Qu'il faut enfin qu'on y endure."

Gelijk men ziet is een goed deel van den inhoud niet in onze bewerking overgenomen: de beraadslaging der beide klaploopers aan het begin, de weeklacht van den vader over het wangedrag van zijn jongsten zoon, het gesprek tusschen den vader en den oudsten zoon na het ontdekken van den diefstal, het in dienst treden als varkenshoeder en de belangstellende vraag en raadgeving van den heer aan zijn knecht ontbreken. De aan deze tooneelen ontleende aanhalingen bij Parfaict vinden wij dus niet in onzen tekst terug. Wel is dit echter het geval met de scene in het bordeel, en daaruit blijkt dat de bewerker van het Nederlandsche stuk het Fransch bijna woordelijk heeft vertaald. Men vergelijke slechts de woorden waarmede de berooide Verloren Sone in onzen tekst wordt weggejaagd (blz. 25):

  Lustelijck gheestken.
Packt u wech vuyl cãtijf.
  Lodderlijck dierken.
Wech, wech, vuyl rabout
Comdy soecken te glorieren

Bancketten maken ende goede ciere
Sonder te hebben om te volbringhen.

Ook de epiloog van het stuk bewijst dit. Men vergelijke den Franschen tekst bij Parfaict (p. 140) met den onzen (zie blz. 41): „Il est à noter, que lesdits Personnages sont trois principaux: le Pere & ses deux Enfans: desquels le plus jeune est l'Enfant Prodigue. Et *moralement* celui Pere est Dieu, & ses deux Enfans sont deux manieres de gens au monde: les uns bons, & les autres pécheurs. Par l'Enfant aîné sont entendus les Justes, qui tousiours demeurent avec Dieu leur pere, par grace: & par l'Enfant Prodigue, les Pécheurs, qui despendent les biens receuz de Dieu follement en volupté, & plaisance mondaine."

Verder is leerrijk de lijst der personen in het Fransche stuk: „En ceste présente Histoire sont douze Personnages, c'est assavoir.

Le Rustre.
Le Pere.
Le Prodigue.
Le Maistre.
La Maistresse.
La Gorriere.
Fincœur doux.
l'Enfant gasté.
Le Frere aisné.
Le Valet du Pere.
l'Acteur.
l'Amy de bonne foy."

Wij vinden hierin gemakkelijk terug onze personen: De Roeckeloose, de Vader, de Verloren Sone, de Weerdinne, Lustich gheestken, Lodderlijck dierken, 't Verdorven kint, d'Outste Sone, de Knape en de Vrient (vol trouwen). Le Maistre, de heer bij wien de Verloren Sone zich als knecht verhuurt, treedt in ons volksboek niet handelend op. Evenmin vinden wij bij ons den Acteur genoemd, doch dit is slechts toeval, want deze was het die de verhalende gedeelten moest zeggen. Het is wel opmerkelijk dat in het Fransche stuk de Acteur optreedt.

Dit schijnt er op te wijzen dat de Historie van den Verloren Sone eigenlijk voor vertooning met marionetten bestemd was.

De oude drukken van het Fransche stuk zijn ongedateerd, maar worden op omstreeks 1535 en 1540 gesteld (Parfaict III, 139; Nisard, Livres populaires II, 217). Onze Nederlandsche bewerking kan bezwaarlijk veel jonger zijn.

Het stuk zou uit het Latijn zijn vertaald. Er is geen reden om aan deze mededeeling van den Franschen uitgever te twijfelen. Welk echter het Latijnsche voorbeeld geweest is, is nog niet uitgemaakt. Over de verschillende Latijnsche drama's van den Verloren Zoon wordt uitvoerig gehandeld is de hierboven aangehaalde verhandelingen van Holstein en Spengler.

III. AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DEN HERDRUK.

Voor den herdruk is niet de oudste ons overgeleverde uitgave van het volksboek gekozen, maar de Antwerpsche editie van 1655, omdat deze op verschillende plaatsen eene betere lezing heeft dan de 14 jaar vroegere Amsterdamsche druk en bovendien geïllustreerd is met de oorspronkelijk in het boek thuisbehoorende houtsneden. Vrij van drukfouten en bedorven lezingen is ook deze editie geenszins en het was dus wenschelijk eenige storende fouten die met zekerheid verbeterd konden worden uit den tekst te verwijderen. Van de aangebrachte veranderingen wordt hieronder rekenschap gegeven. De afwijkende lezingen in de beide andere drukken zijn in de eerste bijlage vermeld.

DE ILLUSTRATIE.

Blijkbaar is reeds de oudste 16de-eeuwsche uitgave der Historie van den Verloren Sone met houtsneden versierd geweest. Hoe deze er uitzagen kunnen wij opmaken uit de illustratie der meer dan honderd jaar latere editie van Godtgaf Verhulst, die nog nagenoeg alle oude afbeeldingen bevat, uit de oudere uitgaven overgenomen. Teekening en costuum doen zien dat wij hier nog de oorspronkelijke voorstellingen voor ons hebben, al zijn deze houtsneden zonder twijfel slechts kopieën, en geen bijzonder fraaie, van die der eerste editie. Dat de verschillende drukkers van volksboeken in de 16de en het begin der 17de eeuw, wanneer zij de oude houtblokken niet bezaten, de houtsneden in de uitgaven hunner concurrenten lieten kopieëren, is een bekend feit; eveneens dat die kopieën in den oudsten tijd doorgaans zeer nauwkeurig zijn, zoodat men soms alleen door nauwlettende vergelijking kan uitmaken of men al of niet met een kopie

te doen heeft. Dat ook de houtsneden in onze editie de oude voorstelling ongewijzigd hebben bewaard en dus een beeld geven van de origineele illustratie van het boek behoeven wij echter niet alleen te gissen, maar kunnen wij ook bewijzen.

De ons bekende Amsterdamsche drukken bevatten niet meer de in het volksboek thuisbehoorende houtsneden. Toch moeten de eerste nadrukken verschenen zijn met kopieën van de in de oude Antwerpsche uitgaven voorkomende afbeeldingen. Later zijn die houtblokken in het ongereede geraakt en de drukkers in de 17de en 18de eeuw hebben wat er nog van over was bij tijd en wijle gebruikt ter illustratie van andere boeken. Zoo behoeft het ons niet te verwonderen dat wij een der 16de-eeuwsche houtsneden uit den Verloren Sone terugvinden in de door B. Koene te Amsterdam in 1817 gedrukte uitgave der Historie van Floris en Blancefleur (blz. 12). Het is de voorstelling hoe de verloren zoon in het bordeel beroofd wordt van zijne kleeding, als al zijn geld is verdaan (zie de afbeelding op blz. 20 van onzen herdruk); in het verhaal van Floris en Blancefleur wordt de houtsnede gebezigd ter illustratie van het afscheid dat Floris neemt van zijn ouders, wanneer hij Blancefleur zal gaan zoeken. Deze houtsnede nu komt geheel overeen met die in de Antwerpsche editie, maar is wat zorgvuldiger gesneden en schijnt een oudere kopie te zijn. Of het een Antwerpsch houtblok is dat te Amsterdam te land is gekomen, gelijk b. v. bewijsbaar met sommige houtblokken van Jan van Ghelen is geschied, valt wegens gebrek aan gegevens niet meer uit te maken; de kopie kan natuurlijk ook te Amsterdam zijn gemaakt.

In de door ons herdrukte uitgave van den Verloren Sone vinden wij vier verschillende houtsneden die oorspronkelijk in het volksboek thuisbehooren. Ze zijn gereproduceerd op blz. 1 (en 18), 8, 20 en 31; uit de reproductie blijkt niet dat ze in het origineel alle dubbel omlijnd zijn, welke omlijsting zeer beschadigd en hier en daar afgebrokkeld is. De houtsnede uit Amsterdam is echter enkel omlijnd.

De op blz. 10 gereproduceerde houtsnede is overgenomen uit A, ter vervanging van die in B: een zeer beschadigde en onbelangrijke 17de-eeuwsche houtsnede, voorstellende een etend en musiceerend

gezelschap in een tuin. Ofschoon de houtsnede van A evenmin voor ons volksboek is gesneden, was het toch wenschelijk deze voor reproductie te kiezen.

Verder hebben wij op blz. 49 het titelblad der oudste bewaard gebleven uitgave van het volksboek gereproduceerd.

LEZINGEN VAN HET VOLKSBOEK DIE IN DEN HERDRUK ZIJN GEWIJZIGD.

(Het eerste cijfer wijst de bladzijde, het tweede den regel aan.)

4, 9 Vader — 5, 15 bediee — 6, 7 pretagien — 6, 22 accoort — 7, 9 nijdinghen — 8, 11 edelen — 9, 5 darr — 9, 17 Eude — 10, 7 armen — 11, 19 vrouwen — 12, 19 ghelholpen... alfulckeu — 14, 17 hebt — 16, 11 fortuyue — 16, 21 ftamme — 16, 25 legh... root — 17, 9 cokaert — 17, 21 ftueclijcken eyfch — 17, 27 ghy — 18, 17 nijdinghen — 19, 13 aldus; A *en* C *hebben* adieu — 22, 25 houden — 23, 16 Loddelijck — 29, 7 brootds — 29, 9 bedroefheydt — 29, 11 Hemelrijck — 29, 12 Want — 29, 13 verqiuft — 29, 23 vleefllijckheyt — 30, 20 menfchen — 32, 6 verghvende — 32, 25 de; A *en* C *hebben* der — 33, 3 nimmermeer — 36, 11 verfient — 37, 13 Sermoon — 37, 21 Eude — 37, 22 Orfo — 37, 23 ftonden — 38, 4 verghtffeniffe — 39, 2 menfchelijck gheflacht — 39, 14 prijfelijck — 39, 25 Dat — 40, 8 ftam —

Op de volgende plaatsen is wijziging gebracht in het gebruik van hoofdletters:

fone 5, 7, 12 en 19; 6, 14; 9, 18 en 26; 11, 1, 10 en 21; 13, 20; 15, 7; 16, 3; 17, 1 en 13; 18, 7 en 24; 19, 4; 21, 8; 23, 9; 41, 4 — verdorven 11, 9; 15, 8; 19, 20 — weerdinne 12, 3; 23, 11 en 21; 24, 4; 25, 4 en 21; 26, 6 en 14 — vrient 38, 21; 39, 1, 9 en 20 — /die 41, 12 — daer 41, 13 — vader 41, 18 — Amoureus 16, 27; 24, 20 — Sot 22, 12 —

De interpunctie is alleen op de volgende plaatsen gewijzigd:

komma ingevoegd 4, 9; 8, 6; 36, 22; 38, 7 — punt ingevoegd 21, 5; 22, 5; 24, 7; 33, 5; 37, 23; 41, 13 — komma door punt vervangen 41, 12 — punt geschrapt 23, 24 achter: terstont — dubbele punt ingevoegd 7, 27; 27, 26 — vraagteeken ingevoegd 36, 26.

Berkeley
LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA